

OGRANIČENJA NOĆENJA

Kontakt između roditelja i male djece tijekom noći

Richard A. Warshak

Pokušavajući kreirati organizaciju boravka djece s roditeljima koja bi bila osjetljiva na razvojne potrebe djeteta, neki sudovi, uz podršku stručnjaka mentalnog zdravlja, rutinski lišavaju dojenčad i malu djecu noćenja s očevima. Ovaj rad analizira doprinose, zlorabe i ograničenja teorije i istraživanja relevantnih za takva ograničenja i raspravlja o njihovu znanstvenom značaju u odnosu na današnje spoznaje o razvoju djece

---

Tijekom većeg dijela 20. stoljeća, odlukama o skrbi nad djecom dominirali su stereotipi o prirodi muškaraca, žena i djece. Vjerovanja (a) da su žene prikladnije za skrb i ljubav prema djeci i (b) da djeca trebaju majke više nego očeve vodila su do odluka koja su rezultirala time da je većina djece nakon razvoda živjela sa svojim majkama i rijetko provodila vrijeme sa svojim očevima. Tijekom posljednja dva desetljeća, sklonost prema samostalnoj skrbi majke (prije poznata kao presumpcija nježne dobi), oslabila je. Ovo se dijelom može pripisati kulturalnim i pravnim promjenama (Kelly, 1994.; Warshak, 1996.) kao i novim spoznajama o psihološkom razvoju djece nakon razvoda. Rezultati svih istraživačkih projekata u saveznoj državi Virginia (Hetherington, Cox & Cox, 1982.; Hetherington & Hagan, 1986.), California (Wallerstein & Kelly, 1980.), Arizona (Braver & O'Connell, 1998.), i Texas (Warshak, 1986., 1992.) podržavaju stajalište da je nakon razvoda, u većini slučajeva, za djecu korisna organizacija vremena skrbi koja njeguje trajne odnose s oba roditelja i više vremena s ocem nego što je to općenito bilo u praksi.

Većina je država dopunila svoje zakone odredbom o "čestim i trajnim kontaktima" između djece i oba roditelja nakon razvoda. Za djecu osnovnoškolske dobi, ovo obično znači provođenje dana i noći u domu svakog od roditelja. Za mlađu djecu, ovo često znači provođenje dana i svake noći s jednim roditeljem (obično majkom), ali viđanje drugog roditelja samo tijekom dana i neprovođenje noći s tim roditeljem (obično ocem). Pokušavajući kreirati planove stanovanja koji bi bilo osjetljivi za razvojne potrebe djece, neki sudovi lišavaju dojenčad i malu djecu noćenja s očevima zbog vjerovanja da će to štetiti emocionalnom stanju

OBITELJSKI SUDOVI I SUDOVI ZA MIRENJE, Vol. 38 Br. 4, listopad 2000, 422-445

© 2000 Sage Publications, Inc.

Dozvola autora dobijena je temeljem izjave da prijevod služi u edukativne i neprofitne svrhe. Nije dozvoljena prodaja i zarada umnožavanjem i distribucijom teksta.

djeteta. Neki stručnjaci mentalnog zdravlja, u knjigama, izvješćima o procjenama u vezi sa skrbi i u svjedočenjima na sudu, također predlažu i podržavaju ograničenja noćenja.

Ovaj rad opisuje specifičnu vrstu ograničenja noćenja koju su promicali neki terapeuti i razmišljanja koja su u osnovi njihovih smjernica. Nakon toga preispitujem osnovu za ograničenja noćenja. Jesu li sukladna opće prihvaćenoj teoriji razvoja djeteta, empirijskim istraživanjima, kliničkoj praksi, i zajedničkom iskustvu? Ili su naslijeđe presumpcije nježne dobi, ili odraz drugih stereotipa, stavova i predrasuda kojima nedostaje dostatna znanstvena podrška?

SMJERNICE KOJE OGRANIČAVAJU NOĆENJE

Terapeuti koji predlažu ograničenje kontakta djece s roditeljem s kojim ne žive tijekom noći ("noćenje"), nisu usuglašeni kad se radi o dobi kad takva ograničenja trebaju prestati postojati. Neki savjetuju protiv noćenja do početka škole (npr., Awad & Parry, 1980.). Hodges (1991.) i Skafte (1985.) preporučaju da se pričeka dok dijete napuni 3 godine. Garrity i Baris (1994.) vjeruju da su djeca spremna na noćenje s drugim roditeljem u dobi od 2^{1/2} godine. Stahl (1994.) vjeruje da djeca trebaju svaku noć provoditi u istom domu do dobi od 1^{1/2} godine.¹

Ni jedna od tih smjernica ne temelji se na sustavnom, metodološki valjanom istraživanju o izravnom utjecaju kontakta s razvedenim roditeljima tijekom noći, zato što takva istraživanja ne postoje. Samo jedna studija, objavljena nakon proglašenja tih smjernica, uspoređivala je stanje privrženosti male djece koja su provodila noći s jednim naspram s oboje roditelja (Solomon & George, 1999.). Studija nije izvijestila o značajnim razlikama između te dvije skupine u vezi s učestalošću sigurnih i nesigurnih odnosa. Ta jedna studija, sa svojim značajnim ograničenjima ne pruža čvrstu osnovu za preporuke politike. Umjesto istraživanja o utjecaju noćenja, oni autori koji preporučaju ograničavanje noćenja procjenjuju vrijednosti izvan područja poznatih vrijednosti odnosno iz šireg konteksta empirijskih istraživanja i teorije razvoja djeteta. Oni, međutim, ne izvještavaju eksplicitno o razmišljanju koje je u osnovi njihovih prijedloga. Umjesto toga, čitatelju se ostavlja povezivanje sažetih indicija.

Hodges (1991.) razmatra pristup roditelja djeci od rođenja do starosti od 6 mjeseci. On preporuča obrazac čestih posjeta u ovoj dobi i zaključuje s izjavom, "Noćenja vjerojatno nisu u najboljem interesu djeteta, zato što organizacija djetetova hranjenja i spavanja treba biti što je moguće stabilnija" (str. 175).

---

¹ Čini se da je nedavno Stahl (1999.) popustio u svojem stavu o noćenju. Iako nije eksplicitno povukao svoju raniju preporuku, on jest napisao, "Noćenja tijekom prve godine života treba ograničiti ako postoji jedan primarni roditelj" (str. 111).

Hodges u svojem predgovoru izjavljuje da se opravdanje za svaki sažetak može naći u raspravi koja mu prethodi. Ali, u ovom se slučaju, noćenja spominju samo u sažetku.

Hodges je temelje za važnost stabilne organizacije hranjenja i spavanja, našao u Sroufe-u (1979.):

Primarno razvojno pitanje tijekom prvih 6 mjeseci je fiziološka regulacija i primarna potreba bebe jesu smirene rutine. Od 3 do 6 mjeseci, dijete treba smanjenje napetosti, uz osjetljivu, suradnjivu interakciju između bebe i skrbnika. Kontakti ne bi trebali ometati sposobnost dvije obitelji u pružanju tih rutina. (Hodges, 1991., str. 173)

Spavanje se u raspravi posebno ne spominje, a jedino eksplicitno spominjanje hranjenja je izjava, "Privrženost nije povezana s tim tko hrani dijete i mijenja mu pelene, već prije s tim tko razgovara, igra se, draga i ljulja" (str. 173).

Hodges vjeruje da je potreba djeteta za smirenim rutinama sukladna dnevnom kontaktu s roditeljem koji nema skrb tijekom "dijela dana" i on citira istraživanje da se oko polovice beba može nositi s intenzivnom dnevnom skrbi bez štete. On propušta objasniti zašto vjeruje da beba može tolerirati dva različita okruženja tijekom dana, ali ne i tijekom noći.

Hodges (1991.) zatim raspravlja o pristupu roditelja djeci u dobi od 6 do 18 mjeseci starosti. On vjeruje da se u toj dobi djeca mogu nositi s "posjetama koje traju dio ili većinu dana" (str. 176). Ponovno, tekst prije sažetka ne pruža eksplicitne razloge za izbjegavanje noćenja djeteta kod roditelja koji nema skrb, ali sažetak odvrća od takve prakse:

Kontakte tijekom noći treba smatrati manje poželjnim i koristiti ih samo kad su druga razmatranja važnija (npr., za podršku povezivanju između djeteta i roditelja koji nema skrb, ili zbog udaljenosti toga roditelja). U tim slučajevima, nestabilnost za dijete može biti vrijedna koristi. (str. 176)

Ovo implicira da je pristup roditelja s kojim dijete ne živi tijekom većine dana spojiv sa stabilnošću, ali da tijekom noći proizvodi nestabilnost. Razlozi za ovakav zaključak nisu dani.

U svojem sljedećem poglavlju, o pristupu roditelja djeci u dobi od 18 mjeseci do 3 godine, Hodges (1991.) spominje da dječje poimanje vremena omogućava toleriranje duljih perioda između posjeta, kao i dulje posjete. Citira Skafte-ovu (1985.) preporuku za noćenja kad su djeca 3 godine stara i zatim u svojem sažetku ponavlja: "S tri godine dijete može prenoćiti bez štete; međutim vikendi se još ne

preporučaju" (str. 177). Još jednom tekst ne pruža opravdanje za preporuke.

Stahl (1994.) raspravlja o potrebi malog djeteta da uspostavi osjećaj sigurnosti i bazičnog povjerenja putem razvoja i rasta primarnog odnosa, obično s majkom. Stahl izražava mišljenje, "Ova inicijalna privrženost je ključna za sve buduće stupnjeve razvoja" (str. 32). On također vjeruje u važnost omogućavanja odnosa djeteta s oboje roditelja i predvidljive rutine. Temeljem ovih razmatranja, Stahl, kao i Hodges (1991.) i Skafte (1985.) preporuča da mala djeca imaju česte kontakte sa svakim od roditelja i da ni od jednoga ne budu odvojena dulje od 2 ili 3 dana.

Za djecu u dobi od 6 do 18 mjeseci, Stahl (1994.) specifično odbija noćenja. "Budući da su potrebe djeteta najvažnije, noćenje se u ovoj dobi ne preporuča, zato što to previše uznemiruje dijete" (str. 33). On ne objašnjava temelj za svoje mišljenje o uznemirenosti djeteta zbog spavanja u domu drugog roditelja. Očito, Stahl vjeruje da uznemirenost potječe od različitog fizičkog okruženja, prije nego zbog promjene skrbnika, zato što navodi mogućnost da svaki roditelj noći s djetetom u istom okruženju, unatoč problemima sadržanim u izmjeni razvedenog para u istom stambenom prostoru.

U vezi s djecom u dobi od 18 mjeseci do 3 godine, Stahl (1994.) komentira, "Ponekad će dijete noćiti sa svakim od roditelja. Za dijete je obično najbolje ako se to uvodi postupno kako bi se smanjila bilo kakva značajna uznemirenost djeteta" (str. 33-34). Stahl je manje nesiguran kad se radi o sposobnosti trogodišnjaka da toleriraju kontakt sa svakim od roditelja. On piše,

U dobi od 3 i 4 godine, mnogi medijatori i procjenitelji počinju preporučati zajedničku fizičku skrb i podjelu djetetova vremena sa svakim od svojih roditelja. Djeca ove dobi imaju rastuću sposobnost razvijati posebne i noćne kontakte sa svakim roditeljem. To je zdravo u formiranju primarne i sekundarne privrženosti. (str. 36-37)

Ograničenja noćenja, slična ovim prije navedenim, podržavaju mnogi procjenitelji i sudski vještaci. U nekim su slučajevima, terapeuti koje sud imenuje vještacima, svjedočili da bi djeca pretrpjela nepopravljivu štetu ako bi bila odvojena od svojih majki makar jednu noć. Drugi terapeuti rutinski svjedoče da djeca nisu spremna za noćenje kod svojih očeva do dobi od 5 godina.

U jednom je slučaju, stručnjak za razvoj djece od međunarodnog ugleda svjedočio da bi dječak star 7 godina mogao tolerirati jedno noćenje s ocem, bez majke, ali da bi 48-satno odvajanje od majke izazvalo njegovu izrazitu uznemirenost.

TEORIJSKA OSNOVA ZA OGRANIČENJA NOĆENJA

Zagovornici ograničavanja noćenja, kako bi opravdali svoje preporuke, citiraju određene teorije i ideje o dječjem razvoju i empirijska istraživanja. Zabrinutost zbog štetnog utjecaja različitih skrbnika po noći, ili različitih okruženja, najčešće se čuje u kontekstu teorije privrženosti (Bowlby, 1969., 1973., 1980.) i psihoanalitičkih teorija o dječjem razvoju (Erikson, 1963., 1968.; Mahler, Pine & Bergman, 1975.). Čak i kad se teorijski okvir ne navodi eksplicitno, izrazi poput predmet primarne privrženosti, temeljno povjerenje, *spliting*, i separacija i individuacija, ukazuju na doprinose navedenih teorija.

U svojoj je posljednjoj knjizi Sigmund Freud (1940.), bio pobornik uloge majke kao "jedinstvene, bez premca, uspostavljene nepromjenljivo za cijeli život, kao prvog i najjačeg objekta ljubavi i prototipa svih kasnijih odnosa ljubavi" (str. 45). Freud je tu tvrdnju temeljio na svojim tumačenjima povijesti svojih pacijenata. Bowlby je (1951., 1969.) dijelio pretpostavku da su odnosi iz dojenačke dobi glavni utjecaj na kasnije odnose. Razvio je teoriju privrženosti, dijelom i zato da bi specifičnije objasnio *kako* rana iskustva utječu na kasniji razvoj. Bowlby je objavio da djeca formiraju interne radne modele odnosa koje konstruiraju temeljem interakcija sa svojim majkama. Vjerovao je da djeca formiraju primarne odnose privrženosti sa svojim majkama, koje im onda služe kao raj sigurnosti i izvor utjehe. Kad je dijete odvojeno od majke, ono pati od "separacijske tjeskobe". Kao što je to Bowlby (1951.) postavio, "Produljeno lišenje malog djeteta majčine skrbi može imati teške i dalekosežne posljedice na njegov karakter" (str. 46). U ideju lišenja majke bila su uključena kratka odvajanja djeteta od majke, kao i dugotrajna udomiteljska ili institucionalna skrb (Bowlby, Robertson, & Rosenbluth, 1952.).

Bowlbyjevu ideju lišenja majke drugi su proširili i uključili djecu iz predškolskih ustanova i onu čije su majke radile izvan kuće (Rutter, 1995.b). Bowlbyjeve formulacije dovele su neke autore do naglašavanja pretpostavljene traume prouzročene odvajanjem djeteta od majke. Kelly (1991.) vjeruje da je ideja o separacijskoj tjeskobi igrala ključnu ulogu u odvratanju od noćenja mlade djece kod svojih razvedenih očeva.

Suvremeni teoretičari psihoanalitičkog pristupa dijele naglasak na majčinoj ulozi u ranom razvoju. Temeljem njezinog detaljnog promatranja beba i njihovih majki, Mahler (1965.; Mahler i sur., 1975.) je opisala teoriju o tome kako i gdje djeca razvijaju osjećaj sebe kao nezavisnog pojedinca. Mahler vjeruje da dijete stječe osjećaj psihološke odijeljenosti, razmjerno sposobnosti da mu je ugodno tolerirati odvajanje od roditelja, kroz proces separacije-individuacije. Tim procesom, koji se odvija tijekom prve 3 godine života, dijete iz stanja simbioze s majkom (period u kojem dijete doživljava nedostatak granica i diferencijacije od majke) izranja i stječe osjećaj psihološke odvojenosti i nezavisnosti. Dostupnost majke igra ključnu ulogu u uspješnom upravljanju ovim procesom. Slično, Erikson (1963.) teoretizira da se sposobnost za povjerenje i samopouzdanje koje iz toga slijedi razvijaju putem ugodnih interakcija dijete-majka.

U nastojanju da primijeni psihoanalitičku i teoriju privrženosti na pravna pitanja koja uključuju skrb nad djetetom, Goldstein, Freud i Solnit (1973./1979.) uveli su izraz *psihološki roditelj*. Tvrđili su da djeca imaju samo jednog psihološkog roditelja i preporučili da psihološki roditelj treba imati samostalnu skrb. U sljedećem izvatku, možemo uočiti neke od ideoloških korijena onih koji strahuju da noćenja remete rutine, narušavaju povjerenje i potiču uznemirenost:

Kontinuitet odnosa, okruženja i okolinskog utjecaja temeljni su za normalni razvoj djeteta.... U djetinjstvu, od rođenja do oko 18 mjeseci, bilo kakva promjena rutine vodi do odbijanja hrane, ometanja probave, problema sa spavanjem i plača. Takve se reakcije javljaju čak i kad skrb za dijete dijele samo majka i bejbi siterica. One su jače kad je djetetov dan podijeljen između doma i predškolske ustanove.... Svaki postupak te vrste neizbježno sa sobom nosi promjene načina na koji se ponaša prema djetetu, kako ga se hrani, stavlja u krevet i tješi. Takvi pomaci od poznatog ka nepoznatom uzrokuju nelagodu, stres i kašnjenja u orijentaciji i prilagodbi djeteta unutar njegova okruženja. Promjena osobe skrbnika za bebe i malu djecu nadalje utječe na tijek njihova emocionalnog razvoja. Njihove privrženosti u toj dobi, onoliko se korjenito uznemiruju odvajanjem, koliko se učinkovito potiču konstantnim, neprekinutim prisustvom i pažnjom poznate odrasle osobe. Kad se dojenčad i mala djeca nađu u situaciji napuštenosti od roditelja, ona ne samo da pate od separacijskog stresa i tjeskobe, već to unazađuje kvalitetu njihovih sljedećih privrženosti, koje će sadržavati manje povjerenja. (str. 31-33)

Lako je razumljivo kako su Bowlbyjevi zaključci o lišenju majke i sljedeća tumačenja njegovih ideja vodile do opće nevoljnosti odvajanja dojenčadi od osoba označenih kao psihološki roditelj. Takva bi se nevoljnost protegla na odvajanje po noći. No, može li se ova teorija dječjeg razvoja održati na sudu empirijskog istraživanja?

EMPIRIJSKA ISTRAŽIVANJA I LIŠENJE MAJKE

Bowlbyjevi izvorni zaključci o štetnim učincima lišenja majke temeljili su se gotovo u potpunosti na proučavanjima djece koja su iskusila produljenu institucionalnu skrb kao rezultat toga što su ostala bez roditelja ili su od svojih obitelji odvojena zbog drugih, često jako traumatičnih razloga. Pogrešno je pripisivati emocionalne probleme ove institucionalizirane djece lišenju majke. Danas bismo njihove probleme shvaćali kao traumatske reakcije i, u brojnim slučajevima, kao odgovore na neadekvatni tretman koji su djeca dobila u institucijama čija je skrb bila daleko ispod današnjih standarda (Provence & Lipton, 1962.; Yarrow, 1963.). Zaista, Bowlbyjeva monografija 1951. dovela je do velikih reformi u skrbi za malu djecu koja se pružala u bolnicama i institucijama za smještaj djece.

Osim traumatskih i institucionalnih aspekata ovih studija, drugi čimbenici ograničavaju njihovu primjenljivost na odluke o skrbi nad djecom. Fraza *istraživanje lišenja majke* je sama po sebi kriva – te su studije opisivale djecu koja su bila lišena kontakta sa svojim majkama i sa svojim očevima. Situacija djece odvojene od oboje roditelja nije usporediva sa situacijom skrbi nakon razvoda u kojoj su djeca odvojena od jednog i dodijeljena na skrb drugome. Također, majke djece u tim studijama prije toga su bile majke koje su ostajale kod kuće; njihova djeca nisu iskusila rutinsko odvajanje koje naše društvo očekuje od male djece koja pohađaju predškolske ustanove i slično.

Studije Harlowa (1958.; Harlow & Harlow, 1969.) o majmunima bez majki pate od sličnih ograničenja kao i istraživanja provedena nad institucionaliziranom djecom. Te su studije pokazale da su majmuni koji su odrastali bez majki imali disfunkcionalne odnose s vršnjacima i probleme u kasnijem seksualnom i majčinskom ponašanju. Iako su u početku tumačene kao da podržavaju hipotezu o lišenju majke, danas se zna da negativni učinci o kojima je Harlow izvijestio nisu bili prouzročeni nedostatkom odnosa majka-beba, već potpunom društvenom izolacijom u kojoj su majmuni odrastali (Lewis, 1997.; Rutter, 1995.b) Nadalje, iako su mnogi od majmuna bez majki bili nasilni prema svojem prvom djetetu, puno su se bolje ponašali prema drugom (Suomi & Harlow, 1972.). Ovo ukazuje

na to da čak ni roditeljsko ponašanje nije fiksirano nedostatkom ranog iskustva s majkom.

Iako se Bowlbyjev rad u početku fokusirao na štetu prouzročenu odvajanjem djeteta od majke, njegov trajniji doprinos bila je opsežna teorija privrženosti koju je razvio. Bowlbyjeva teorija privrženosti potakla je veliki, vrijedan niz istraživanja u znanosti o razvojnoj psihologiji. Današnja literatura podržava više ključnih zasada teorije privrženosti. No, rezultati istraživanja također su pridonijeli nekim odlučujućim izmjenama u današnjoj teoriji privrženosti. Jedna od tih izmjena ima posebnu važnost za odluke o skrbi nad djecom.

Današnja teorija privrženosti napustila je ideju "monotropije" – ideje da djeca imaju biološku potrebu razvijanja selektivne privrženosti sa samo jednom osobom. Ideja da djeca imaju samo jednog psihološkog roditelja temeljno je diskreditirana opsežnim dokazima koji su pokazali da djeca normalno razvijaju blisku privrženost sa svoja oba roditelja, da se to događa u otprilike isto vrijeme (približno dob od 6 mjeseci), i da je za djecu najbolje kad imaju priliku uspostaviti i održati takvu privrženost (Biller, 1993.; Lamb, 1997.; Parke, 1981.; Warshak, 1992.).

Spoznaja da djeca obično imaju više od jednog odnosa ljubavi koji pruža emocionalnu sigurnost dovela je do većeg razumijevanja važnosti omogućavanja privrženosti i odgovarajućeg prestanka naglašavanja traume odvajanja (Rutter, 1995a, 1995b). Zapravo, u svojem je kasnijem radu, Bowlby (1988.) priznao trajnu vezu privrženosti između oca i djeteta. I njegovo vlastito istraživanje, objavljeno samo 5 godina nakon monografije o lišenju majke, zaključuje da su opasnosti od odvajanja bile prenaglašavane (Bowlby, Ainsworth, Boston, & Rosenbluth, 1956.).

Danas je općenito prihvaćeno da nalaz da su djeca pod stresom kad ih se odvaja od roditelja i ostavlja s nepoznatom osobom nije uopće relevantan za situaciju gdje su djeca odvojena od jednog roditelja kojem su privržena i provode vrijeme s drugim roditeljem kojem su privržena. Michael Lamb (1994.), vodeći autoritet o privrženosti, sumirao je da dva desetljeća istraživanja pokazuju da prisustvo jedne figure privrženosti pruža dovoljnu emocionalnu sigurnost koja omogućuje djetetu da izbjegne separacijsku tjeskobu kad je odvojeno od druge figure privrženosti. Zaključuje da produljena separacija, uključujući noćenja bez bilo kojeg od roditelja, obično za dijete nije stres kad je s drugim roditeljem.

Ono što zbunjuje jest to da autori koji zagovaraju ograničenja noćenja, poput onih čije su smjernice prije prikazane, simultano izražavaju duboko poštovanje za važnost njegovanja odnosa male djece s oba roditelja. Kao da su se pridružili teoretičarima privrženosti u ideji odbacivanja monotropije a da nisu napustili odgovarajuće pretjerano naglašavanje rizika od traume odvajanja.

ISTRAŽIVANJE PREDŠKOLSKE USTANOVE

Možda je najkontroverznije stajalište koje je izniklo iz razmatranja lišenja majke, bilo to da bi rutinska skrb za dijete koja nije majčina, poput skrbi u predškolskim ustanovama, narušila sigurnost djetetove privrženosti majci. Barglow, Vaughn i Molitor (1987.) su vjerovali da bebe svakodnevno odvajanje doživljavaju kao odbacivanje majke. Sroufe (1988.) je smatrao da bi dnevno odvajanje prouzročilo gubitak povjerenja djeteta da će majka biti dostupna i osjetljiva na njegove potrebe. Brazleton (1985.) je bio zabrinut da bi vrijeme provedeno dalje od djeteta, narušilo majčinu sposobnost za osjetljivo reagiranje prema djetetu.

Literatura o učincima ne-majčine skrbi za dijete u predškolskoj ustanovi ima očite implikacije na odluke o skrbi nad djecom. Ako bebe i mala djeca mogu provoditi značajne količine vremena u predškolskoj ustanovi ili s osobom plaćenom za taj posao, prilagoditi se takvim promjenama, i ipak razviti sigurnu privrženost sa svojim majkama, ne bi bilo logičnog razloga za lišavanje beba opsežnog kontakta sa svojim očevima, osim ako netko vjeruje da su očevi nesposobni pružiti skrb usporedivu sa skrbi djelatnika koji o djeci skrbe u predškolskim ustanovama.

Multistudijske analize provedene 1980-tih našle su da su među djecom koja su doživjela opsežnu ne-materinsku skrb bio viši postotak nesigurne privrženosti nego među onom koja su imala ograničenija iskustva skrbi (Belsky & Rovine, 1988. Clarke-Stewart, 1989. Lamb & Sternbert, 1990). Ipak, većina male djece s ranom i opsežnom skrbi u predškolskoj ustanovi – oko 60% – razvila je sigurnu privrženost svojim majkama. Novije istraživanje nije našlo da je iskustvo boravka u predškolskoj ustanovi imalo učinka na sigurnost privrženosti (Roggman, Langlois, Hubbs-Tait, & Rieser-Danner, 1994.).

Daleko najbolja studija u istraživanju učinka predškolske ustanove na privrženost dijete-majka jest National Institute of Child Health & Human Development (NICHD) Study of Early Child Care (NICHD Early Child Care Research Network, 1997.), – Studija o skrbi za dijete rane dobi Nacionalnog Instituta za dječje zdravlje & ljudski razvoj, (Mreža istraživanja o skrbi o djeci rane dobi). Proveo ga je nacionalni konzorcij vodećih istraživača na tom području u devet saveznih država. Ti su istraživači na početku istraživanja imali različita stajališta u vezi s posljedicama boravka djece u predškolskim ustanovama. Dogovorili su najsuvremeniji plan istraživanja i metodologiju i pratili 1.153 majke i njihovu djecu tijekom prve tri godine života djece. Među ispitivanim varijablama bile su karakteristike skrbi o djeci, vrsta (uključujući skrb koju pružaju očevi i drugi članovi obitelji, kvaliteta, količina, dob ulaska i stabilnost; karakteristike djeteta, posebice spol i temperament; karakteristike obitelji, uključujući društvene,

psihološke i ekonomske izvore. Zbog svoje vrhunske metodologije, rezultati ove studije imaju značajnu vrijednost. Rezultati su bili jasni i konzistentni.

Nije bilo značajnih razlika u sigurnosti privrženosti povezane s pohađanjem predškolske ustanove. Čak ni u djece koja su bila u opsežnoj, ranoj, nestabilnoj ili u skrbi predškolske ustanove loše kvalitete, vjerojatnost nesigurne privrženosti djeteta majci nije se povećala, niti je stabilna i visoko-kvalitetna skrb povećala vjerojatnost za razvoj sigurne privrženosti majci. (NICHD Early Child Care Research Network, 1997., p. 875)

Izvješće nastavlja, "Boravak u predškolskoj ustanovi tijekom prve godine života nema izravan, bitan učinak na sigurnost privrženosti djeteta" (str. 875). Također, "Boravak djeteta u predškolskoj ustanovi sam po sebi ne predstavlja ni rizik, ni korist za razvoj odnosa privrženosti majka-dijete" (str. 877). Djeca koja su bila u predškolskoj ustanovi loše kvalitete u kombinaciji s manje osjetljivom uzvratnom skrbi svojih majki imala su najviši postotak nesigurne privrženosti, što je konzistentno sa značajnom teorijskom i empirijskom literaturom.

Ovo istraživanje pruža čvrsti oslonac za preporuku da bebe provode dulje periode sa svojim očevima, a bez svojih majki tijekom dana. Međutim, ono se ne bavi izravno pitanjem utjecaja spavanja bez majki na djecu. Jedan smjer istraživanja, ipak, daje podatke o tom pitanju.

DJECA ODGAJANA U KIBUCIMA²

U tradicionalnim Izraelskim kibucima, djeca su smještena u grupne kuće u dobi između 6 i 12 tjedana. Tijekom radnog vremena majki, o djeci skrbi isti djelatnik tijekom oko 1 godine. Svake večeri djeca idu doma svojim roditeljima na oko 3 sata i onda se vraćaju u "dječju kuću" na spavanje. Žene imaju zadatak da, na temelju tjednog rasporeda, skrbe o djeci tijekom noći. U nekim kibucima, jedna osoba nadgleda svu djecu pomoću interkoma smještenog u svakoj dječjoj kući. U drugima, odgajatelj hoda od jedne do druge dječje kuće. U nekim pak slučajevima odgajatelj spava u istom objektu. Tako dijete koje je uznemireno po noći može dobiti skrb od nepoznate osobe, i tu skrb može dobiti nakon dulje odgode. Jasno, praksa podizanja djece u kibucima odstupa od one koju bi teoretičeri privrženosti općenito preporučili.

Tijekom posljednja tri desetljeća, promjene u praksi kibuca stvorile su prirodan kvazi-pokus koji baca svjetlo na utjecaj spavanja bez roditelja. Većina kibuca

---

² Poljoprivredni kolektivi u Izraelu sa zajedničkim imanjem. Osnivači kibuca uveli su sustav gdje su bračni partneri bili posve neovisni jedan od drugoga. Djeca od samoga rođenja nisu ni stanovala ni jela ni spavala kod svojih roditelja, nego u kućama za djecu, i to po starosnim skupinama. Djecu su tamo odgajali obrazovani pedagozi i odgajatelji.

učinila je pomak od organizacije spavanja u komunama prema sustavu u kojem mala djeca ostaju s roditeljima tijekom noći i vraćaju se u dječju kuću rano ujutro. U vrijeme dok je još bilo kibuca koji su se držali organizacije spavanja u komuni, Sagi i sur. (1995.) usporedili su sigurnost privrženosti 108 djece koja su spavala u komuni naspram djece koja su spavala u okruženju obitelji. Oni nisu našli razlike između dvije skupine u postotku male djece svrstane kao sigurno privržene svojim majkama. Studija je objavljena u prestižnoj seriji *Monographs of the Society for Research in Child Development – Monografije društva za istraživanje dječjeg razvoja*. Iako je to samo jedna studija, ona pruža neka jamstva da djeca mogu redovito spavati bez svojih majki, uz više osoba koje o njima skrbe tijekom noći, a ipa razviti i zadržati sigurnu privrženost svojim majkama.

Jedna je prethodna mala studija iste istraživačke skupine, međutim, našla da je oko polovice djece koja su spavala u organizaciji komune bila sigurno privržena majkama, što je manji postotak nego kod djece koja su spavala u svojim obiteljima (Sagi, van Ijendoorn, Aviezer, Donnell, & Mayselless, 1994.). Teško je odrediti čimbenike koji su doveli do ovog rezultata, zato što su postojale druge razlike u sustavima ova dva tipa kibuca. Novija međukulturalna analiza koju su proveli van Ijendoorn i Sagi (1999.) zaključila je da djeca koja spavaju kolektivno postaju privržena određenim osobama koje o njima skrbe i većina ih je sigurno privržena. Prijašnje studije, općenito lošije oblikovane, nisu našle učinke spavanja u komuni naspram spavanja u obitelji u vezi s noćnim mokrenjem, sisanjem palca, agresijom, odnosom s vršnjacima, slikom o sebi, autonomijom i psihopatologijom (Kaffman, Elizur, & Rabinowitz, 1990.; vidi Lavi, 1990., za ocjenu rada). Općenito, literatura o kibucima ukazuje na to da kolektivno spavanje može oslabiti povezanost između ponašanja majke i stanja privrženosti njezina djeteta, ali većinu djece ne spriječava u razvoju sigurne privrženosti svojim majkama (Aviezer, Sagi, Joels, & Ziv, 1999.). Ova literatura može umiriti zabrinutost da noćenja s očevima nužno proizvode uznemirenost.

TATE U DJEČJOJ SOBI

Neki bi mogli prigovoriti da iskustvo kibuca pokazuje samo to da druge žene mogu pružiti adekvatnu skrb maloj djeci tijekom noći; ono ne pokazuje da to mogu činiti očevi. Taj argument pada pred čvrstim dokazima kompetencije očeva u skrbi za malu djecu (Biller, 1993.; Frodi et al., 1978.; Parke & Sawin, 1976., Pruett, 1987.).

Pruett je (1987.) istraživao očeve koji ostaju kod kuće kako bi skrbili o svojoj djeci, muškarce koje naziva "primarni skrbnici očevi". On sažima konsenzus istraživanja o odnosu otac-malo dijete:

Zasigurno znamo da muškarci mogu biti kompetentni, sposobni, kreativni skrbnici novorođenčadi. Ovo je tim značajnije jer je većina muškaraca tipično odgajana sa spoznajom da su nekim prirodnim zakonom predodređeni da budu neučinkoviti skrbnici.... Istraživanja o tom predmetu, od kojih su neka desetljećima stara, kažu da ta pretpostavka jednostavno ne stoji. I kažu to iznova i iznova, prema podacima mnogih različitih disciplina. (str. 30).

Studije koje su danas razmotrene ukazuju na to da djeca mogu spavati odvojena od svojih majki i da očevi o njima mogu adekvatno skrbiti tijekom noći. No, treba li ta skrb biti pružena u istom okruženju. Kako bismo donijeli zaključke da se djeca mogu dobro prilagoditi u više od jednoga okruženja za spavanje, trebamo se poslužiti uobičajenim iskustvom i zdravim razumom.

UOBIČAJENA ISKUSTVA I ZDRAV RAZUM

Nema formalnih istraživanja koja obuhvaćaju utjecaj spavanja u više od jednog okruženja na malu djecu. No, većina roditelja ima dovoljno iskustva s tim i to ublažava zabrinutost u vezi sa štetom za djecu. Bebe i mala djeca često spavaju bez svojih majki i svojih krevetića. Spavaju u kolicima, auto-sjedalicama, košarama i u rukama roditelja. Spavaju u jaslicama i vrtićima, u crkvi i u domovima baka i djedova. Svaki mladi par koji ide na odmor tijekom prvih par godina djetetova života ostavlja dijete nekomu na skrb. Kliničari rutinski ne savjetuju roditeljima da to ne čine. Ako bebe mogu tolerirati spavanje bez oba roditelja tijekom poslijepodnevnog odmora u predškolskim ustanovama, temeljem čega možemo tvrditi da spavanje bez jednoga roditelja u poznatom domu drugoga roditelja, šteti djeci?

Bio sam upitan za drugo mišljenje u više slučajeva gdje je stručnjak koji je obavio procjenu radi odluke o skrbi preporučio da se ocu treba dopustiti da o svojem malom djetetu smije skrbiti tijekom dana, ali ne i tijekom noći. Ni u jednom od ovih slučajeva ograničenje noćenja nije bilo ni na koji način povezano s očevom sposobnošću pružanja adekvatne skrbi za dijete. Umjesto toga, svaki je takav stručnjak ponavljao mišljenja autora o kojima smo prije raspravljali, ograničenja su bila zasnovana na pretpostavci da mala djeca trebaju pristup

istim skrbnicima svake noći i da trebaju spavati u istom okruženju.

U jednom je slučaju otac otišao u prijevremenu mirovinu napustivši svoju profesionalnu praksu, da bi bio kod kuće sa svoje dvoje male djece. U vrijeme stručne procjene, on je skrbio o djeci od 9 ujutro do 5 poslije podne svakog ponedjeljka, srijede i petka. Dva su terapeuta, samo temeljem vlastita tumačenja općih principa dječjeg razvoja, a ne na bilo kojem specifičnom aspektu ove obitelji, inzistirala da djeca ne bi mogla tolerirati noćenje sa svojim ocem. Jedan je terapeut, koji je prema riječima očeva odvjetnika bio visoko cijenjen u svojem okruženju, išao tako daleko da je svjedočio da bi djeca pretrpjela nepopravljivu štetu ako bi provela makar i jednu noć bez majke. Mlađe je dijete, beba, spavalo tijekom poslije podneva u očevom domu. Terapeuti su se složili da se spavanje tijekom dana u očevom domu treba nastaviti. No, ni jedan od terapeuta nije mogao navesti ni jednu koherentnu teoriju dječjeg razvoja, ni empirijske dokaze, koji bi podržavali ideju da mala djeca mogu tolerirati spavanje u očevom domu tijekom dana, ali ne i tijekom noći. Štoviše, nisu bili u stanju pružiti osnovu za pretpostavku da bi djeca mogla tolerirati različita okruženja dok su budna, ali da to ne bi mogla tolerirati dok spavaju i dok su, većinom, nesvjesna svojeg okruženja.

PROFESIONALNA PRISTRANOST

Kad stručnjaci mentalnog zdravlja nude mišljenja koja očito krše logiku, uobičajeno iskustvo i zdrav razum, ne možemo isključiti mogućnost intelektualnog nepoštenja. Takav je slučaj, primjerice, kad se mišljenje stručnjaka o noćenju mijenja od slučaja do slučaja, ovisno o tome tko ga je unajmio. Ipak, puno su češće iracionalna mišljenja proizvod drugih neznanstvenih čimbenika, poput kulturalnih ili osobnih predrasuda i kontratransfera.

Spolna pristranost je očita kad terapeuti ili suci redovito ograničavaju noćenja djece s ocem kad majke imaju primarnu skrb, ali podržavaju noćenja djece s majkama kad očevi imaju primarnu skrb. Možemo odbaciti spolnu pristranost kad se ograničenja noćenja rutinski preporučaju bez obzira na to koji roditelj ima skrb. Takve preporuke mogu potjecati od krive primjene psiholoških teorija ili od nekritičkog prihvaćanja tradicionalnih smjernica. Ovo je posebno vjerojatno u slučajevima stručnjaka koji predviđaju štetu za malu djecu ako provode noći u domovima oba roditelja ali koji istodobno podržavaju ostavljanje djece u predškolskim ustanovama tijekom 10-satnog programa. Ti stručnjaci možda nikad nisu razmotrili nekonzistentnost svojih stajališta.

U drugim slučajevima stručnjaci mentalnog zdravlja formuliraju mišljenja temeljena na vlastitom odrastanju ili obiteljskoj situaciji. Oni nedopušteno generaliziraju temeljem osobnih doživljaja ili osjećaja. Bez vidljivog razloga, jedan je psihijatar bio skeptičan prema želji razvedenog oca da bude više uključen u živote svoje djece. Tijekom njegova svjedočenja, dok je branio bogatstvo svojeg iskustva, psihijatar je – otac troje djece – ponosno izjavio da je radio po 14 sati dnevno, 6^{1/2} dana u tjednu od kad je završio medicinski fakultet. Bilo je očito da njegov skepticizam o očevim motivima, i o potrebama djece za kontaktom sa svojim ocem, nisu bili povezani s procjenom te obitelji. Razumno je pretpostaviti da je ovaj psihijatar, koji je svojoj obitelji posvetio tako malo vremena, oklijevao priznati, a možda nije ni razumio, vrijednost očeve želje da bude sa svojom djecom, ni potrebu djece za više vremena s ocem. Ako je tomu tako, to je bio slučaj u kojem je kontratransfer toga liječnika iskrivio njegovu percepciju i diskreditirao njegov doprinos sudu.

Druga je mogućnost da neki terapeuti koji zagovaraju ograničenja noćenja projiciraju vlastite osjećaje kao osjećaje djece, postupak koji možemo nazvati "odraslomorfizam". Takvi se terapeuti možda sami osjećaju nelagodno u više od jednoga okruženja za spavanje i zamišljaju da djeca osjećaju isto.

DOBROBITI OD NOĆENJA

Temeljem dosadašnje analize nisam našao podršku u teoriji, znanstvenim istraživanjima ni u uobičajenom iskustvu za pretpostavku da noćenje šteti djeci. Je li bi se stručnjaci trebali suzdržati od nuđenja mišljenja o noćenju? Ili postoje dobri razlozi za zagovaranje noćenja? Vjerujem da je najbolji odgovor, temeljem postojećeg stanja spoznaja, da imamo dobre razloge vjerovati da noćenja mogu koristiti djeci.

Brojne su studije pokazale da djeca najbolje napreduju kad zadrže bogate, bliske odnose s oba roditelja nakon razvoda (za razmatranje i izjavu o konsenzusu, vidi Lamb, Sternberg, & Thompson, 1997.). Daleko je vjerojatnije da će ta djeca izbjeći psihološku štetu nego što će to djeca koje se lišava prilike da zadrže odnose s oba roditelja. Zato bi organizacija života djece nakon razvoda trebala maksimizirati prilike za djecu da razviju i učvrste odnose s oboje roditelja.

Razvojni su psiholozi naučili da je najbolji način za razvoj duboke privrženosti dopustiti djeci interakcije s roditeljima u širokoj lepezi konteksta. Visoko kvalitetni odnosi najbolje se postižu kad djeca iskuse sudjelovanje svakog roditelja u svim aspektima dnevnog života, uključujući ustajanje ujutro, pripremu za taj dan,

spremanje za predškolsku ustanovu, ostavljanju u toj ustanovi, preuzimanje iz te ustanove, hranjenje, kupanje, pripremu za krevet, igranje, stavljanje u krevet, umirivanje ako se dijete probudi usred noći, itd. Noćenja su važna zato što pružaju prilike za širi opseg uključenosti. To pridonosi uspostavljanju i učvršćivanju odnosa roditelj-dijete, što koristi djetetovoj dugoročnoj prilagodbi.

Stanford studija 1.100 obitelji pruža neizravne dokaze da noćenja pomažu učvršćivanju temelja za trajne značajne odnose (Maccoby & Mnookin, 1992.) Na početku studije, 4 od 19 djece mlađe od tri godine, noćilo je kod svojih očeva. Tri godine kasnije, samo je 1,6% ove djece izgubilo kontakt sa svojim očevima. Nasuprot tomu, 56% djece koja su s očevima boravila samo tijekom dana pretrpjelo je gubitak kontakta sa svojim očevima. Očevi kod kojih su djeca noćila ostali su posvećeni svojoj djeci. Ovo sa sobom nosi značajne financijske implikacije, zato što su brojne studije našle povezanost gubitka kontakta s ocem i neplaćanja doprinosa za uzdržavanje djece (Braver i sur., 1993.; Braver & O'Connell, 1998.; Clarke-Stewart & Hayward, 1996.; Furstenberg, 1988.; Kruk, 1992., 1993.; Leupnitz, 1982.; Maccoby & Mnookin, 1992.; Pearson & Thoennes, 1991.; Peterson & Nord, 1990.; Seltzer, 1991.; Seltzer, Schaeffer, & Charng, 1989.). Potencijalna korist noćenja ponukala je više stručnjaka na preispitivanje restriktivnih smjernica i podršku noćenjima male djece (DeLipsey, Bain, & Garcia, 1998.; Fay, 1985.; Horner & Guyer, 1993.; Kelly, 1991.; Kelly & Lamb, 2000.; Lamb, 1994.; Lamb i sur., 1997.; Maccoby & Mnookin, 1992.; Warshak, 1992.). Maccoby i Mnookin (1992.) smatraju,

Kako naši dokazi ukazuju na to da je vjerojatnost da će otac protekom vremena zadržati vezu s djetetom veća ako dijete noći kod oca, mi vjerujemo da se vrijeme s ocem treba uobičajeno organizirati tako da dopušta noćenja, ako to sekundarni roditelj želi. (str. 288)

Kelly (1991.) zaključuje, "Naša suma znanja o razvoju djece ukazuje, zapravo, da bebe i mala djeca koja su povezana s poticajnim ocem moraju imati više sveukupnog zajedničkog vremena, uključujući noćenja s ocem, prije nego manje vremena" (str. 58). Slično tomu, Lamb (1994.) podržava važnost davanja opsežnih prilika djeci za noćenja. On zaključuje da noćenja tijekom ranog djetinjstva pomažu pružanju psihološke podrške potrebne za optimalni kasniji razvoj. I Kelly i Lamb (2000.) sažimaju svoje znanje u vezi s noćenjem: "Postoje značajni dokazi u vezi s dobrobiti od ovakvih redovitih iskustava. Osim održavanja i produbljivanja privrženosti, noćenje pruža djeci raznolikost društvenog, emocionalnog i

kognitivnog stimulativnog iskustva koje poboljšava prilagodljivost i zdrav razvoj" (str. 306)

OPĆENITA OGRANIČENJA EMPIRIJSKIH ISTRAŽIVANJA

Kliničari i sudovi trebali bi biti svjesni ograničenja empirijskih istraživanja i teorija društvenih znanosti kad ih primjenjuju na specifične slučajeve. Rezultati psiholoških istraživanja impliciraju vjerojatnost prije nego apsolutne generalizacije. Kad studija izvještava o razlikama između dvije skupine, primjerice, skupinu s odbacivanjem oca naspram skupine s izostankom noćenja, važno je imati na umu da se ti rezultati odnose na prosječne razlike. U svakoj pojedinoj studiji obično postoji preklapanje dviju skupina. Npr., Stanford studija (Maccoby & Mnookin, 1992.), navodi da, iako je u 56% slučajeva postojao prekid s očevima koji su s djecom provodili vrijeme samo tijekom dana, u 44% slučajeva, to se nije dogodilo.

Iako empirijska istraživanja usmjeravaju našu pozornost na čimbenike koji za djecu predstavljaju rizik ili koji optimiziraju njihov razvoj, specifičnosti bilo kojeg slučaja mogu pretegnuti nad općenitim zaključcima koji se mogu donijeti temeljem istraživanja. Ograničenja noćenja mogu se preporučiti, npr., kad otac ostaje trijezan tijekom dana, ali je pijan svake noći. S druge strane, prisustvo starije braće i sestara može maloj djeci olakšati odvajanje od roditelja tijekom noći. Samuels (1980.) je našao da su se djeca lakše odvajala od majki i ostajala dulje odvojena kad su bili prisutni starija braća i sestre. Hodges (1991.) se slaže da prisustvo braće i sestara može maloj djeci pomoći u toleriranju duljih odvajanja. Ipak, i uz prisustvo starije braće i sestara, Hodges savjetuje protiv noćenja beba s ocem.

Uobičajena pogreška pri tumačenju rezultata istraživanja je zabuna zamjenom korelacije s uzročnošću. Kad su dva čimbenika povezana, poput toga da se kontakt s ocem prekida kad nema noćenja, bilo koji čimbenik može biti uzročnik, ili treći čimbenik može povezivati ta dva čimbenika. Npr., umjesto da se smatra da noćenja osiguravaju uključenost oca, očevi koji su, na prvom mjestu više posvećeni tomu da ostanu uključeni u živote svoje djece, vjerojatnije će tražiti i dobiti noćenja.

Drugo je ograničenje to da se mnoge studije fokusiraju na bijelu djecu srednje klase koja žive u samostalnoj skrbi majki. U nekim slučajevima, generalizacije koje bi obuhvaćale obitelji s nekom drugačijom povijesti, mogu ne biti zajamčene; u drugim slučajevima, značaj psiholoških procesa je istovjetan. Npr., djeca slavniha zabavljača mogu iskusiti relativno dugu odvojenost od roditelja u vrlo ranoj dobi, kao i više od jednog mjesta stanovanja. Premalo znamo o utjecaju takvog životnog stila na odnose roditelj-dijete i na sveukupni psihološki razvoj. Kao i u slučaju s djecom iz kibuca, ne bismo trebali previše brzo

odbacivati nama nepoznate životne stilove kao nespojive sa zdravim razvojem djeteta.

OGRANIČENJA TEORIJE

Mnogi se stručnjaci koji vrše procjene za skrb, eksplicitno ili implicitno oslanjaju na određene teorije koje vode njihova promatranja i daju informacije za njihove preporuke. Teorija privrženosti i psihoanalitička teorija ističu se u logičkoj podlozi za ograničavanje noćenja. Već smo vidjeli kako je teorija privrženosti modificirana da bi uključila ispravljenu analizu istraživanja o lišenju majke i spoznaju da mala djeca stvaraju višestruke privrženosti. Te izmjene impliciraju da većina djece može bez štete tolerirati odvojenost od svojih majki kad su sa svojim očevima. Nažalost, čini se da su takve izmjene izbjegle pozornosti mnogih stručnjaka mentalnog zdravlja koji rutinski daju savjete u predmetima skrbi.

Teorija privrženosti generirala je bogatu bazu istraživanja o ranom razvoju djeteta. Neke tvrdnje teorije privrženosti uživaju podršku opsežnih, ponovljivih podataka i opću prihvaćenost. One uključuju poimanje da će malo dijete puno lakše smiriti oni odrasli koji pružaju redovitu skrb, nego oni koji to ne čine, da je dijete pod manjim stresom zbog nečeg nepoznatog u prisustvu tih odraslih, i da traži utjehu od tih odraslih kad je pod stresom, a u druga vremena od njih traži igru. Druge tvrdnje teorije privrženosti, iako su ih mnogi razvojni i psiholozi psihoanalitičari prihvatili, pate od nedostatka dovoljne empirijske utemeljenosti. One nisu postigle konsenzus među znanstvenicima.

Komponenta teorije privrženosti kojoj nedostaje empirijska utemeljenost, ali koja se koristi za opravdanje ograničenja noćenja, je ideja o utvrđenom redosljedu privrženosti. Ta ideja pretpostavlja da dijete prvo stvara odnos s jednom osobom, obično majkom. Taj primarni odnos onda služi kao obrazac i osnova za sve sljedeće odnose. Stahl (1964-) je to ovako izrazio,

Jasno je da se odnos primarne privrženosti mora razviti unutar prvih nekoliko mjeseci djetetova života, da bi dijete s odrastanjem bilo u stanju razviti i formirati sekundarne i tercijarne odnose. U biti, tijekom tih prvih nekoliko mjeseci života, dijete razvija povezanost, primarno s jednim roditeljem, i sekundarno, s drugim roditeljem. (str. 32)

Iako neki smatraju stajalište o fiksnom redosljedu očitim, empirijsko ga istraživanje ne podržava. Upravo suprotno, dokazi pokazuju da djeca stvaraju višestruke privrženosti i da dijete može imati nesigurnu privrženost majci, a

sigurnu drugoj osobi (Fox, Kimmerly, & Schafer, 1991.; Lewis & Schaeffer, 1981.). Iako možda postoje hijerarhijske odnose, većina djece istodobno razvija selektivne privrženosti prema malom broju ljudi koji pružaju redoviti kontakt i skrb. Štoviše, ideja o relativno kratkom periodu osjetljivosti u kojem se ove privrženosti moraju pojaviti, ispravljena je. Teoretičari privrženosti sad vjeruju da je vremenski okvir širi, a da učinci nisu onoliko trajni koliko se prije mislilo (Dontas, Maratos, Fafoutis, & Karangelis, 1985.; Rutter, 1995a).

Osim specifičnih tvrdnji teorije privrženosti koje nisu izdržale test empirijskih istraživanja, kliničari i sudovi trebali bi biti svjesni da je sama teorija privrženosti pod značajnom količinom kritike. Glavna primjedba teoriji privrženosti je ideja da povijest rane privrženosti određuje kasniji razvoj ličnosti. Više istaknutih psihologa vjeruje da dokazi pokazuju da rana iskustva, s iznimkom teškog zlostavljanja, ne oblikuju naše živote neumoljivo (Clarke & Clarke, 1976.; Harris, 1995.; Kagan, 1994.; Lewis, 1997.; Scarr, 1996.). Oni navode podatke koji pokazuju nedostatak veze između stanja privrženosti osobe u ranom djetinjstvu i kasnijeg razvoja. Umjesto presudnog značaja datog odnosu majka-dijete, ovi teoretičari ukazuju na druge čimbenike koji imaju jednako ili više utjecaja na ponašanje.

Lewis (1997.) predlaže teoriju sustava kontekstualnih modela, koja smatra da je društveno ponašanje određeno socijalnim strukturama. Ponašanje se prilagođava novim socijalnim strukturama i podrškama, a manje je vođeno ranim odnosima dijete-majka. Kagan (1994.) naglašava interakciju između urođenog temperamenta i okruženja.

Scarr (1996.) vjeruje da vodeća razvojna psihologija nepravilno tumači korelacije između roditeljskih ponašanja i karakteristika djeteta i korelacija između braće i sestara kao dokaz da okruženje koje pružaju roditelji čini značajne razlike u životnim izgledima djece i njihovu mentalnom zdravlju kad odrastu. Umjesto toga, tvrdi Scarr, istraživanje genetike ponašanja pokazuje da je genetska varijabilnost puno važnija od razlika okruženja u određivanju individualnih razlika u psihološkom funkcioniranju. Štoviše, promatrane razlike okruženja same su proizvod genetskih razlika; razlike među djecom čine da ona izazivaju različite odgovore od onih koji su oko njih. Scarr zaključuje, "Dovoljno dobri, obični roditelji vjerojatno imaju iste učinke na razvoj svoje djece kao kulturološki definirani super-roditelji" (str. 205)

Harris (1995.) se slaže da je naslijeđe odgovorno za puno varijacija u razvojnim ishodima, ali ističe da je 40% do 50% odstupanja u odrasloj ličnosti neobjašnjen utjecaj okoline. Ipak, ona vjeruje da dokazi ne podržavaju teoriju da način na koji roditelji tretiraju djecu (osim teškog zlostavljanja) ima važne i trajne učinke.

Umjesto toga, Harris razvija teoriju da skupine vršnjaka igraju ključnu ulogu u oblikovanju karakteristika ličnosti.

Alternativne teorije razvoja djece, poput ovih koje smo upravo razmatrali, imaju značajne implikacije, ne samo za pitanje noćenja, već za određivanje skrbi općenito. U najmanju ruku, oni koji su uključeni u izradu preporuka o skrbi, trebali bi biti oprezni s naglašavanjem važnosti odnosa privrženosti malog djeteta. Čak i neki koji se slažu s teorijom privrženosti vjeruju da su njezine ideje previše generalizirane i krivo tumačene te previše pojednostavljivane (Rutter, 1995b). Krivi pokušaji omogućavanja zdravih odnosa majka-dijete, utemeljeni na krivom razumijevanju teorije privrženosti, mogu umjesto toga potaknuti nepotrebne prepreke odnosima otac-dijete.

Mahlerine psihoanalitičke teorije daju podatke za mišljenja mnogih koji obavljaju procjene radi skrbi, uključujući i mišljenja koja podržavaju ograničenja noćenja (npr., Hodges, 1991; Stahl, 1994.). Mahlerine teorije su popularne u forumu kliničkih psihologa. No, prije temeljenja preporuka na ovoj teoriji, važno je shvatiti da njezin rad nije tako visoko cijenjen među vodećim znanstvenicima koji se bave razvojnom psihologijom (Harter, 1982.).

Mahlerina teorija o separaciji-individuaciji privukla je značajnu pozornost na djetetovu potrebu za nezavisnošću od roditelja. Međutim je bila kritiziranja zbog previše naglaska na jedinstveni doprinos majke psihološkom razvoju djeteta i zato što se zasnivala na nesistematski dokumentiranim promatranjima malog uzorka s instrumentima istraživanja koji nisu podvrgnuti provjeri valjanosti. Vještačko svjedočenje vezano na teoriju separacije-individuacije moglo bi pasti na provjeri kriterija znanstvene prihvatljivosti navedene u *Daubert v. Merrell Dow Pharmaceuticals*

ZAKLJUČAK

Ograničenja noćenja koja zahtijevaju da mala djeca svaku noć provode s istim roditeljem nakon razvoda, nisu sukladna današnjim spoznajama o potrebama i sposobnostima male djece i njihovih roditelja. Posebice se ne može reći da izražava znanstveni sud mišljenje da djeca mogu tolerirati spavanje tijekom dana u prisustvu svojih očeva, i u prisustvu zaposlenih odgajatelja u predškolskim ustanovama, ali ne sa svojim očevima tijekom noći. Ono otkriva predrasude koje često imaju korijene u neispravnim pretpostavkama o dječjem ranom razvoju. Stručnjaci koji podržavaju ograničavanje noćenja ne mogu pružiti odgovarajuće znanstveno opravdanje za svoja mišljenja. Sudovi, odvjetnici i roditelji, trebali bi biti svjesni ograničenja tih mišljenja.

Nedostatak sustavnog, dobro postavljenog istraživanja koje bi usporedilo djecu koja noće s djecom koja ne noće s očevima, otežava postizanje stručnog konsenzusa o ovom pitanju. Štoviše, politički planovi nekih istraživača mogu utjecati na vrstu pitanja koja postavljaju, što definira opseg mogućih odgovora. Primjerice, istraživač koji želi obeshrabriti noćenja, može propustiti tražiti koristi od noćenja i koncentrirati se samo na potencijalne nedostatke. Potencijalno korištenje i zloraba rezultata istraživanja u odlučivanju o skrbi zahtjeva da uložimo sve napore kako bismo se uzdignu iznad takvih političkih planova. Način da se povjerenje u istraživanja poveća je da znanstvenici s inicijalno suprotnim stajalištima surađuju u svim fazama istraživanja slijedeći primjer koji je postavilo istraživanje NICHD koje smo prije razmatrali (NICHD Early Child Care Research Network – Istraživačka mreža o skrbi nad djecom rane dobi, 1997.; za raspravu o kolaborativnom istraživanju vidi Warshak, 2000.).

Iako buduće studije mogu pokazati empirijsku osnovu za politiku protiv noćenja, oni koji zagovaraju takva ograničenja do sad nisu naveli ni jedan takav rad. Ako sam previdio empirijske dokaze za takva stajališta, nadam se da će ovaj rad potaknuti druge da artikuliraju te dokaze i izlože ih pozornosti stručnjaka mentalnog zdravlja i prava. Ako takvih studija nema, praksa obeshrabrivanja noćenja ne može se potkrijepljivati pozivanjem na teoriju, istraživanja, klinička iskustva, uobičajeno iskustvo, ni na zdrav razum.

BIBLIOGRAFIJA

- Aviezer, O., Sagi, A., Joels, T., & Ziv, Y. (1999). Emotional availability and attachment representations in kibbutz infants and their mothers. *Developmental Psychology, 35*, 811-821.
- Awad, G. A., & Parry, R. (1980). Access following marital separation. *Canadian Journal of Psychiatry, 25*(5), 357-365.
- Barglow, P., Vaughn, B., & Molitor, N. (1987). Effects of maternal absence due to employment on the quality of infant-mother attachment in a low-risk sample. *Child Development, 58*, 945-954.
- Belsky, J., & Rovine, M. (1988). Nonmaternal care in the first year of life and the security of infant-parent attachment. *Child Development, 59*, 157-167.
- Biller, H. B. (1993). *Fathers and families: Paternal factors in child development*. Westport, CT: Auburn House.
- Bowlby, J. (1951). *Maternal care and mental health*. Geneva, Switzerland: World Health Organization.
- Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss: Vol. 1. Attachment*. New York: Basic Books.
- Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss: Vol. 2. Separation: Anxiety and anger*. New York: Basic Books.
- Bowlby, J. (1980). *Attachment and loss: Vol. 3. Loss: Sadness and depression*. New York: Basic Books.
- Bowlby, J. (1988). *A secure base*. New York: Basic Books.

- Bowlby, J., Ainsworth, M., Boston, M., & Rosenbluth, D. (1956). The effects of mother-child separation: A follow-up study. *British Journal of Medical Psychology*, 29, 211.
- Bowlby, J., Robertson, J., & Rosenbluth, D. (1952). A two-year-old goes to hospital. *Psychoanalytic Study of the Child*, 7, 82-94.
- Braver, S. L., & O'Connell, D. (1998). *Divorced dads: Shattering the myths*. New York: Tarcher/ Putnam.
- Braver, S. L., Wolchik, S. A., Sandler, I. N., Sheets, V. L., Fogas, B. S., & Bay, R. C. (1993). A longitudinal study of noncustodial parents: Parents without children. *Journal of Family Psychology*, 7, 9-23.
- Brazleton, T. B. (1985). *Working and caring*. New York: Basic Books.
- Clarke, A. M., & Clarke, A. D. (1976). *Early experience: Myth and evidence*. New York: Free Press.
- Clarke-Stewart, K. A. (1989). Infant day-care: Maligned or malignant? *American Psychologist*, 44, 266-273
- Clarke-Stewart, K. A., & Hayward, C. (1996). Advantages of father custody and contact for the psychological well-being of school-age children. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 17, 239-270.
- Daubert v. Merrell Dow Pharmaceuticals, 509 U.S. 579 (1993).
- DeLipsey, J. M., Bain, A. L., & Garcia, K. D. (1998, August). *Handling a divorce case with a child under the age of three years: Social science research, code provisions, survey of current practices and creative ideas of possession*. Presented at the 23rd Annual Advanced Family Law Course, San Antonio, TX.
- Dontas, C., Maratos, O., Fafoutis, M., & Karangelis, A. (1985). Early social development in institutionally reared Greek infants: Attachment and peer interaction. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 50(1-2, Serial No. 209). 136-146.
- Erikson, E. H. (1963). *Childhood and society*. New York: Norton.
- Erikson, E. H. (1968). *Identity: Youth and crisis*. New York: Norton.
- Fay, R. E. (1985). Joint custody for infants and toddlers. *Medical Aspects of Human Sexuality*,
- Fox, N. A., Kimmerly, N. L., & Schafer, W. D. (1991). Attachment to mother/attachment to father: A meta-analysis. *Child Development*, 62(1), 210-225
- Freud, S. (1940). *An outline of psycho-analysis* (J. Strachey, Ed. and Trans.). New York: Norton.
- Frodi, A. M., Lamb, M. E., Leavitt, L. A., Donovan, W. L., Neff, C., & Sherry, D. (1978). Fathers' and mothers' responses to the faces and cries of normal and premature infants. *Developmental Psychology*, 13, 490-498.
- Furstenberg, F. F., Jr. (1988). Marital disruptions, child custody, and visitation. In A. J. Khan & S. B. Kamerman (Eds.), *Child support: From debt collection to social policy*. Newbury Park, CA: Sage.
- Garrity, C. B., & Baris, M. A. (1994). *Caught in the middle: Protecting the children of high-conflict divorce*. New York: Lexington Books.
- Goldstein, J., Freud, A., & Solnit, A. J. (1973/1979). *Beyond the best interests of the child*. New York: Free Press.
- Harlow, H. F. (1958). The nature of love. *American Psychologist*, 13, 673-685.
- Harlow, H. F., & Harlow, M. K. (1969). Effects of various mother-infant relationships on rhesus monkey behaviors. In B. M. Foss (Ed.), *Determinants of infant behavior* (Vol. 4, pp. 15-36). London: Methuen.
- Harris, J. R. (1995). Where is the child's environment? A group socialization theory of development. *Psychological Review*, 102, 458-489.

- Harter, S. (1982). Developmental perspectives on the self-system. In E. M. Hetherington (Ed.), *Carmichael's manual of child psychology* (Vol. 4). New York: John Wiley.
- Hetherington, E. M., Cox, M., & Cox, R. (1982). Effects of divorce on parents and children. In M. E. Lamb (Ed.), *Nontraditional families: Parenting and child development* (pp. 233-288). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Hetherington, E. M., & Hagan, M. S. (1986). Divorced fathers: Stress, coping, and adjustment. In M. E. Lamb (Ed.), *The father's role: Applied perspectives* (pp. 103-134). New York: John Wiley.
- Hodges, W. F. (1991). *Interventions for children of divorce* (2nd ed.). New York: John Wiley.
- Homer, T. M., & Guyer, M. J. (1993). Infant placement and custody. In C. Zeanah, Jr. (Ed.), *Handbook of infant mental health* (pp. 462-479). New York: Guilford.
- Kaffman, M., Elizur, E., & Rabinowitz, M. (1990). Early childhood in the kibbutz: The 1980s. In Z. Lavi (Ed.), *Kibbutz member study kibbutz children* (pp. 17-33). New York: Greenwood.
- Kagan, J. (1994). *The nature of the child*. New York: Basic Books.
- Kelly, J. B. (1991). Examining resistance to joint custody. In J. Folberg (Ed.), *Joint custody and shared parenting* (2nd ed., pp. 55-62). New York: Guilford.
- Kelly, J. B. (1994). The determination of child custody. *The Future of Children*, 4(1), 121-142.
- Kelly, J. B., & Lamb, M. E. (2000). Using child development research to make appropriate custody and access decisions for young children. *Family and Conciliation Courts Review*, 38, 297-311.
- Kruk, E. (1992). Psychological and structural factors contributing to the disengagement of non-custodial fathers after divorce. *Family and Conciliation Courts Review*, 30, 81-101.
- Kruk, E. (1993). *Divorce and disengagement*. Halifax, Nova Scotia: Fernwood.
- Lamb, M. E. (1994, November 3). Brief for the Texas Supreme Court Committee on Child Visitation, Austin.
- Lamb, M. E. (Ed.). (1997). *The role of the father in child development* (3rd ed.). New York: John Wiley.
- Lamb, M. E., & Stemberg, K. (1990). Do we really know how day-care affects children? *Journal of Applied Developmental Psychology*, 11, 351-379.
- Lamb, M. E., Stemberg, K., & Thompson, R. A. (1997). The effects of divorce and custody arrangements on children's behavior, development, and adjustment. *Family and Conciliation Courts Review*, 35, 393-404.
- Lavi, Z. (1990). Transition from communal to family sleeping arrangement of children in kibbutzim: Causes and outcome. In Z. Lavi (Ed.), *Kibbutz members study kibbutz children* (pp. 51-55). New York: Greenwood.
- Leupnitz, D. A. (1982). *Child custody: A study of families after divorce*. Lexington, MA: D. C. Heath.
- Lewis, M. (1997). *Altering fate: Why the past does not predict the future*. New York: Guilford.
- Lewis, M., & Schaeffer, S. (1981). Peer behavior and mother-infant interaction in maltreated children. In M. Lewis & L. Rosenblum (Eds.), *The uncommon child* (Vol. 3, pp. 193-223). New York: Plenum. 297-311.
- Maccoby, E. E., & Mnookin, R. H. (1992). *Dividing the child: Social and legal dilemmas of custody*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

- Mahler, M.S. (1965). Mother-child interaction during separation-individuation. *Psychoanalytic Quarterly*, 24,483-498.
- Mahler, M. S., Pine, F., & Bergman, A. (1975) *The psychological birth of the human infant*. New York: Basic Books.
- NICHD Early Child Care Research Network. (1997). The effects of infant child care on infant-mother attachment security: Results of the NICHD Study of Early Child Care. *Child Development*, 68, 860-879.
- Parke, R. (1981). *Fathers*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Parke, R., & Sawin, D. (1976). The father's role in infancy: A re-evaluation. *Family Coordinator*, 25, 365-371.
- Pearson, J., & Thoennes, N. (1991). Child custody and child support after divorce. In J. Folberg (Ed.), *Joint custody and shared parenting* (2nd ed., pp. 185-205). New York: Guilford.
- Peterson, J. L., & Nod, C. W. (1990). The regular receipt of child support: A multistep process. *Journal of Marriage and the Family*, 52,539-551.
- Provence, S., & Lipton, R. (1962). *Infants in institutions*. New York: International Universities Press.
- Pruett, K. (1987). *The nurturing father*. New York Warner Books.
- Roggman, L., Langlois, J., Hubbs-Tait, L., & Rieser-Danner, L. (1994). Infant day-care, attachment, and the "file drawer problem." *Child Development*, 65, 1429-1443.
- Rutter, M. (1995a). Clinical implications of attachment concepts. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 36, 549-571.
- Rutter, M. (1995b). Maternal deprivation. In M. H. Bornstein (Ed.), *Handbook of parenting* (Vol. 4, pp. 3-31). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Sagi, A., van Ijzendoorn, M. H., Aviezer, O., D. onnell, F., Koren-Karie, N., Joels, T., & Harel, Y. (1995). Attachments in a multiple-caregiver and multiple-infant environment: The case of the Israeli kibbutzim. *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 60, (2-3, Serial No. 244), 71-91.
- Sagi, A., van Ijzendoorn, M. H., Aviezer, O., D. onnell, F., & Maysel, O. (1994). Sleeping out of home in a kibbutz communal arrangement: It makes a difference for infant-mother attachment. *Child Development*, 65,992-1004.
- Samuels, H. R. (1980). The effect of an older sibling on infant locomotor exploration of a new environment. *Child Development*, 51,607-609.
- Scarr, S. (1996). How people make their own environments: Implications for parents and policy. *Psychology, Public Policy, and Law*, 2,204-228.
- Seltzer, J. A. (1991). Relationships between fathers and children who live apart: The father's role after separation. *Journal of Marriage and the Family*, 53,79-101.
- Seltzer, J. A., Schaeffer, N. C., & Chamg, H. (1989). Family ties after divorce: The relationship between visiting and paying child support. *Journal of Marriage and the Family*, 51, 1013- 1032.
- Skaft, D. (1985). *Child custody evaluations*. Beverly Hills, CA: Sage.
- Solomon, I., & George, C. (1999). The development of attachment in separated and divorced families: Effects of overnight visitation, parent and couple variables. *Attachment & Human Development*, 1(1), 2-33.
- Sroufe, L. A. (1979). The coherence of individual development. *American Psychologist*, 34, 834-841.
- Sroufe, L. A. (1988). A developmental perspective on day-care. *Early Childhood Research Quarterly*, 3,283-291.
- Stahl, P. M. (1994). *Conducting child custody evaluations*. Thousand Oaks, CA: Sage.

- Stahl, P. M. (1999). *Complex issues in child custody evaluations*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Suomi, S. J., & Harlow, H. F. (1972). Social rehabilitation of isolate-reared monkeys. *Developmental Psychology*, 6, 487-496.
- van Ijzendoorn, M. H., & Sagi, A. (1999). Cross-cultural patterns of attachment: Universal and contextual dimensions. In J. Cassidy & P. Shaver (Eds.), *Handbook on attachment theory and research* (pp. 713-734). New York: Guilford.
- Wallerstein, J. S., & Kelly, J. B. (1980). *Surviving the breakup*. New York: Basic Books.
- Warshak, R. A. (1986). Father custody and child development: A review and analysis of psychological research. *Behavioral Sciences & the Law*, 4, 185-202.
- Warshak, R. A. (1992). *The custody revolution*. New York: Simon & Schuster.
- Warshak, R. A. (1996). Gender bias in child custody decisions. *Family and Conciliation Courts Review*, 34, 396-409.
- Warshak, R. A. (2000). *The fifty-year itch*. Paper presented at the annual conference of the Arizona chapter of the Association of Family and Conciliation Courts, Sedona.
- Yarrow, L. J. (1963). Research in dimensions of early maternal care. *Merrill-Palmer Quarterly*, 9, 101-114.

Richard A. Warshak, Ph.D., je klinički psiholog, istraživač i psiholog savjetnik; profesor kliničke psihologije na University of Texas Southwestern Medical Center at Dallas – Sveučilište jugozapadnog medicinskog centra Dallasa u Teksasu i autor The Custody Revolution – Revolucija skrbi i WICAA-2, inventara za procjenu djece. Objavljuje mnoštvo radova iz područja razvoda i skrbi i savjetuje se s odvjetnicima, stručnjacima mentalnog zdravlja i obiteljima. E-mail: rawars@att.net